

Mnenja in predlogi čebelarjev

SANDI KAJIČ – Rodeče

IZKUŠNJE ČEBELARJA ZAČETNIKA

Čeprav sem že nekaj let čebelar in tudi bralec Slovenskega čebelarja, se vam oglašam prvič. Na začetku naj najprej pohvalim revijo Slovenski čebelar, saj v vsaki številki najdem koristen napotek za svoje čebelarjenje. Zakaj vam pravzaprav pišem? Čeprav revijo natančno preberem od prve do zadnje strani, med vašimi prispevki še nisem našel na strani, ki bi bile namenjene nam, »mladim čebelarjem«! Verjetno je tudi med nami »ta malimi« kakšen, ki se lahko pohvali z urejenim, zanimivim čebelnjakom, vrednim ogleda. Po mojem bi bilo prav, da bi v reviji objavili tudi kakšno sliko ali prispevek. Za začetek vam pošiljam sliko svojega čebelnjaka. Moje ime je Sandi Kajič, star sem 39 let in čebelarim štiri leta.

Za kaj sem se pravzaprav odločil za ta hobi? Pred leti sem kupil starejšo hišo z nekaj zemlje, ki pa za obdelavo ni najprimernejša. Na parceli je precej dreves akacije, lipe, kostanja in tudi travnik, ki sicer ni primeren za košnjo, vendar ponuja raznovrstno rastlinje. Poglavitni »krivec« za to, da sem postal čebelar, je bil moj stric, gospod Ivan Krulec – čebelar iz Dobrne, ki se tudi sam že vrsto let ukvarja s čebelarjenjem. Ko si je ogledal moje malo posestvo, me je prepričal, da je teren idealen za čebele.

Začel sem z enim panjem, z eno družino, ki mi jo je podaril prav stric iz Dobrne. Prvo leto je bilo medu komaj za vzorec, vendar sem vzredil novo čebeljo družino in si naredil tudi nov čebelnjak. Zdaj čebelarim v treh

Až-panjih, prihodnje leto pa nameravam čebelnjak povečati še za en panj. Tudi za vnaprej upam, da mi bo vsako leto uspelo razširiti moje čebelarstvo. Za vse tiste, ki govorijo, da je čebelarjenje dolgočasno, naj povem, da še zdaleč ni tako. Po stresnem delu v službi človeku prav prija, da se zateče v naravo, uživa v plesu čebel in ne nazadnje v točenju »sadox« svojega dela.

Izkušnje naših čebelarjev

DR. JANEZ GRAD

ČMRLJI V SLOVENIJI – ČRNORDEČI ČMRLJI (*Megabombus ruderarius* in *Pyrobombus lapidarius*)

Čmrlje imamo radi, ker so koristni kot čebele, prijetnega sodečkastega videza, ker je njihovo brenčanje pomirjujoče in miroljubno, pa tudi zaradi lepo obarvanih dlačic, ki pokrivajo njihovo telo. Črn čmrlj z rdečim zadnjim delom zadka oziroma črnordeči čmrlj, ki nam spomladi prileti naproti, nas veselo pozdravi in nas prebudi iz zimske otuplosti. Res je lep. Ker pa so zimo pre-

živele le prejšnje leto izlegle matice, ki so precej večje od delavk, je to mlada matica. Zato si jo lahko dobro ogledamo in tako dojamemo vso njeno lepoto.

Takšni čmrlji, torej črni z rdečim zadnjim delom zadka, so tudi *Mb. ruderarius* in *Pb. lapidarius*. Tako kot se s starostjo spreminjata barva in gostota las pri ljudeh, svoje pa doda tudi sončno obsevanje, se s starostjo

in vrsto spreminja tudi rdeča barva dlačic na zadku čmrljev v oranžno, blede do rumenooranžno in celo bledorumenno; število dlačic pa se s starostjo tudi zmanjšuje, torej lepota blede.

V Sloveniji poleg že omenjenih dveh vrst živi še več drugih vrst črnodrečih čmrljev, na primer: *Alpigenobombus wurfleini*, *Confusibombus confusus*, *Bombus soroeensis*, *Bombus mendax*, ki jih omenja Jenič (Jenič, 2003), in morda še *B. alpinus helleri* ter *B. cullumanus*, ki ju k temu seznamu dodaja von Hagen (Hagen, 1994). Med seboj jih na splošno ni mogoče ločiti že kar na prvi pogled, zato največkrat ne bomo gotovi, katero vrsto črnodrečega čmrlja smo pravzaprav videli. Ker večina teh živi predvsem na višje ležečih gorskih območjih nad 1000 m nadmorske višine, bomo nižje naleteli predvsem na vrsti *Mb. ruderarius* (pod 2200 m) in *Pb. lapidarius* (pod 1300 m) – glej v: Hagen, 1994. Ker pa se tudi pri maticah čmrljev *B. pratorum* občasno pojavlja črnodreča različica, lahko to zamenjamo z matico *Mb. ruderarius*, ker sta približno enako veliki in imata obe visoko zvoneč ton brenčanja. V Razpredelnici 1 podajam nekaj pomembnih prepoznavnih znakov in razlik med tema vrstama čmrljev.

ČMRIJI MEGABOMBUS RUDERARIUS iščejo in gradijo gnezda na površju, najraje na odprtih travnikih, z deteljo posejanih njivah in redko posajenih sadovnjakih. Njihova gnezda najdemo na površinah, ki so obsijane s soncem. Zanje je pogubna uporaba težke strojne opreme pri košnji. V uspešni družini je na vrhuncu raz-

voja 50 do 100 delavk, vendar pa tako močnih družin vse od moje mladosti, torej od 1940–1950, nisem več našel. Očitno jim niso bila po godu tudi razmeroma mokra in hladna poletja v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Na ravninskih območjih so postali redki.

V letih 1997–2003 sem prvo mlado matico opazil 29. 3., 8. 3., 4. 4., 7. 4., 7. 4., –, 24. 3., odvisno od vremena; leta 2002 nisem opazil nobene. Odvisno od tega, kdaj je bila prva košnja, pa sem (na pokošenem travniku) našel že razvite družine 27. 5. in 27. 6., 31. 5., 13. 6., –, –, –, 8. 6. in 11. 6., vendar v letih 2000, 2001 in 2002 nisem našel nobenega gnezda. Po dve družini sem našel v letih 1997 in 2003. Opazovani travniki ležijo v vzhodnem delu občine Dol pri Ljubljani.

Na pašo letajo delavke navadno tudi po več 100 m daleč od gnezda. Pri tem se dvignejo po več metrov visoko nad travnike in tako postanejo pogost plen srakoperjev. Priljubljena paša so jim cvetnice, kot so mrtva koprija, rdeča detelja, bela detelja, vrbovec, glavinec, gabez, negnoj, grašica, nedotika, veliki lučnik (papeževa sveča). Čmrlji *Mb. ruderarius* sodijo med tako imenovane »pocketmaker« čmrlje ali »žepkarje« (Grad, 2003). Življenjska doba družine je srednje dolga; zelo se razvijejo junija, že avgusta pa družina umira. V tem obdobju se izležejo in oplodijo tudi mlade matice, in ko se še dobro nahranijo, odletijo na prezimovanje.

Če na pokošenem travniku najdemo razkrito gnezdo, ga zavarujemo (prekrijemo) z manjšo mrežo proti volu-

Razpredelnica 1: Prepoznavni znaki čmrljev *Pb. lapidarius* in *Mb. ruderarius*

<i>Pb. lapidarius</i>	<i>Mb. ruderarius</i>
Matica: – Je velika (20–22 mm), – ima globok ton brenčanja, – išče gnezdo v zemlji (v mišjih luknjah), stika okrog hišnih oken in poslopij, – čas iskanja gnezda je marec–april, – oprsje in prvi trije obročki zadka so poraščeni s črnimi dlačicami, preostali trije obročki zadka pa z rdečimi,	– Je manjša (16–18 mm), – ima zvoneč in visok ton brenčanja, – išče gnezdo v travnati ruši na travniku,
– dlačice ob koških na zadnjih nogicah so črne.	– čas iskanja gnezda je marec–april – oprsje in prvi trije obročki zadka so poraščeni s črnimi dlačicami, preostali trije obročki zadka pa z rdečerumenimi, – dlačice ob koških na zadnjih nogicah so rdečkaste (težko opazne v letu).
Delavka: – Velika je 12–16 mm, – po drugih znakih je podobna matici.	– Velika je 9–16 mm, – po drugih znakih je podobna matici.
Samček: – Dodan je rumenkastobel pas dlačic na hrbtu oprsja pri glavi.	– Dodatno ima na hrbtu oprsja pri glavi belorumen pas dlačic ter šopek belorumenih dlačic na čelu glave, prvi trije obročki zadka pa so belorumeni.
Gnezdo: – Praviloma je v zemlji (pod površjem).	– Je na površini, tj. na travniku, v sadovnjaku.

Razpredelnica 2: *Opazeni čmrlji Pr. lapidarius v letih 1997–2003*

Leto	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Prva matica v naravi	29. 3.	8. 3.	21. 3.	18. 3.	23. 3.	24. 3.	28. 3.
Prva matica v panjčku	–	9. 5.	24. 3.	8. 4.	24. 3.	31. 3.	19. 4.
Prva delavka v panjčku	–	31. 5.	16. 4.	29. 4.	18. 4.	22. 4.	18. 5.
Prva mlada matica v panjčku	–	26. 7.	20. 6.	4. 7.	30. 6.	6. 7.	–

harjem, veliko približno 3 dm x 3 dm. Mrežo pritrdimo s štirimi ali več paličicami. Najbolje je, da to opravimo zvečer, da si bodo delavke naslednji dan lažje zapomnile spremembo okolja okoli gnezda. Če pa jih vendarle moramo ogrebsti, je za ta namen najprimernejša škatla iz lepenke. Postavimo jo na toplo, vendar ne na mesto, ki bi bilo preveč osonečeno, na primer na okensko polico. Med ogrebanjem, pa tudi sicer, je matica zelo razdražljiva in hitro zapusti družino, tako da je ta potem brez vrednosti. Ker se tudi delavke zelo rade in vztrajno vračajo na mesto, s katerega smo jih odnesli, ogrebanje odsvetujemo.

ČMRLJI PYROBOMBUS LAPIDARIUS si v naših krajih svoj dom najpogosteje zgradijo v zemlji, v zapuščenih gnezdih malih glodalcev, zato lahko pozneje, v obdobju razvoja družine, postanejo njihove žrtve. V njihovem rovu v gnezdu sem opazil celo že slepca in rjavo kačo – smokuljo. Ne vem, ali sta uničevala čmrlje ali pa sta iskala kak drug plen. Gnezda si izbirajo skoraj vsepovsod: v gozdu, na travnikih, v sadovnjakih, vrtovih itd. Matica *Pb. lapidarius* spada med največje matice pri nas in s svojimi bleščeče črnimi in rdečimi dlačicami očara vsakogar, ki opazuje porajajočo se pomlad. Še lepše pa jo je videti, kako prinaša zares velike kepice obnožine. Ker ima rada toploto, spomladi ni med prvimi maticami, ki po končani zimi zletijo na plano. Na vzhodnih območjih občine Dol pri Ljubljani sem v letih 1997–2003 prvo opazil v dneh od 8. 3. do 28. 3. (glej razpredelnico 2); panjičke sem postavil kar doma, v vasi Petelinje. Matica je izjemno plodna. Ko se izležejo prve delavke, se njihovo število hitro povečuje, celo do 100, 200 in več. Seveda je razvoj odvisen od spomladanskih in poletnih vremenskih razmer. V panjičkih so se mlade matice in samčki začeli izlegati že junija ali julija, njihov razvoj pa je bil končan v sredini julija oziroma avgusta. V naravnih okoliščinah je mogoče zamik za približno mesec dni. *Pb. lapidarius* sodijo med čmrlje »polenstorer« oziroma »shranjevalce peloda«, saj je zanje značilno, da pelod oziroma obnožino shranjujejo v prazne satne lončke, iz katerih so se že izlegli čmrlji, in v bližini katerih so lončki z zalogo. Iz njih ga potem jem-

ljejo za prehrano (Hagen, 1994). Močna družina zgradi veliko kepo satja, ki ima močan vonj. To privabi voščeno večšo, katere ličinke v končni fazi prevrtajo in prepredajo vse satje in uničijo družino. K sreči se to zgodi največkrat potem, ko se je že izleglo večje število mladih matic in samčkov, tako da škoda ni tako pogubna za ohranitev vrste.

Delavke na splošno letajo na pašo na precej oddaljena območja, tudi po več kilometrov. Tja in nazaj letijo več metrov visoko, in to v ravni črti, zato jih srakoperji, vrane in drugi ptiči lahko uplenijo, veliko pa jih premene tudi v nenadnih močnih nalivih ob začetku nevihte. Ti čmrlji so odlični oprasovalci cvetja, saj oprasujejo več kot 200 rastlin, med njimi tudi veliko kulturnih. Njihova priljubljena paša so: rdeča detelja, bela detelja, vse vrste mrtvih kopriv, sadije, kostanj, akacija, lipa, zvončnice, glavinec, negnoj, osati, travniška kadulja, špehek, fižol.

Ker so njihova gnezda v zemlji, jih sodoben način kmetovanja manj ogroža kot površinske travniške čmrlje in za zdaj, k sreči, niso med ogroženimi vrstami. Če najdemo njihovo gnezdo, to je luknjico, ki vodi v gnezdo, jo zavarujemo z mrežico, kot sem opisal zgoraj, ali pa jih pustimo pri miru. Ne ogrebajmo jih, ker bomo pri izkopavanju gnezda izgubili sled za rovom, s tem pa bomo uničili družino, saj jo bomo živo zakopali! Tudi če bi jih uspešno izkopali in prinesli domov, bi se delavke vrnile na prvotno mesto, tudi če bi bilo oddaljeno več kilometrov. S tem bi čmrljem povzročili več hudega kot dobrega, samemu sebi pa slabo vest.

SLOVENSKA IMENA čmrljev dobimo najlažje tako, da smiselno prevedemo njihova imena iz drugih jezikov. Čmrlja *Mb. ruderarius* imenujejo Nemci »Grashummel«, Angleži pa »Red-shanked Carderbee«, torej bi ga mi po nemščini lahko poimenovali kot »travni čmrlj« ali »travniški čmrlj«. Čmrlja *Pb. lapidarius* imenujejo Nemci »Steinhummel«, Angleži pa »Stone Bumblebee« in verjetno ga A. Gogala zato imenuje »kamnjarski čmrlj« – glej v: Gogala, 2001. Ker pa ti čmrlji gradijo gnezda tako na kamnitih kot nekamnitih območjih, je takšno poimenovanje zavajajoče in ga bo treba še uskladiti. Podobna, včasih prav neprimerna imena se po-

javljajo še pri nekaterih drugih vrstah čmrljev. Na primer *Mb. sylvarum*, po nemško »Waldhummel« in po angleško »Shrill Carderbee«, bi po Nemcih prevedli v »gozdni čmrlj«, vendar pa ti čmrlji nikoli ne gradijo svojih gnezd v gozdu, niti tja ne letajo na pašo. Šele po skrbni analizi življenjskega okolja čmrljev v naravi jim bomo lahko dodelili pomensko prava imena.

IZ ŽIVLJENJA IN DELA SEKCIJE LJUBITELJEV IN REJCEV ČMRLJEV

Kar Janezek spozna, to Janez pozna

Marsikaj, kar je bilo starejšim rodovom dostopno, pokazano in razloženo mimogrede ob delu ali obiskih na vasi pri sorodnikih, ostaja zdajšnji mladini po večini neznano. Sem lahko prištevamo tudi marsikatero podrobnost iz življenja čmrljev, katerih poznavanje pa je pomembno, če jim želimo pomagati v boju za obstanek v družbi, ki je do narave neprijazna in kakršna vse bolj postaja tudi naša – slovenska. Zato je treba mlade seznanjati s temi koristnimi brenčachi in jih o njih poučevati.

Desetega julija 2003 smo na ČKS pričakali PRVO organizirano SKUPINO OTROK, ki so si prišli ogledat čmrljak, ob tem pa naj bi zvedeli tudi kaj več o čmrljih. Avtobus z otroki iz viške župnije sv. Antona Padovanskega v Ljubljani, pod vodstvom patra Marjana, je ta dan ob 10. uri pri-

VIRI:

1. GOGALA, Andrej: Čmrlji, živali leta 2001. *Proteus*, 7/63, 2001, 328–331. ISSN 0033-1805.
2. GRAD, Janez: Čmrlji v Sloveniji – sivčki in črnčki. Slovenski čebelar, let. CV, št. 2, 2003, 56–58. ISSN 0350-46907.
3. HAGEN, Eberhard von: HUMMELN bestimmen, ansiedeln, vermehren, schuetzen. Naturbuch Verlag, Augsburg, 1994. ISBN 3-89440-041-2.
4. JENIČ, Aljaž: Biogeografska analiza čmrljev (red *Bombus*) v Sloveniji. Diplomsko delo (univerzitetni študij), Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo. Ljubljana, 2003.

peljal na Brdo pri Lukovici. Živahen obisk je v lepem sončnem dnevu trajal do 13. ure. Seveda ne bi bilo primerno, če otroci ne bi spoznali tudi čebelnjakov in vsega drugega, kar sodi k čebelarstvu. Zato smo jih razdelili v dve skupini, ki sta izmenično spoznavali čebele (pod vodstvom tajnika ČZS Antona Tomca) in čmrlje (pod vodstvom Janeza Grada in Marice Repe). Pogovori in ogledi fotografij s čmrlji, satja in čmrljev, filma o čmrljih, čebelnjakov in čmrljaka ter sladki piškoti so otrokom popestrili dopoldne, organizatorjem pa prinesli obilico zadovoljstva sredi prelepe žive narave. Upajmo, da bodo otrokom spoznanja tega dne ostala kot pomemben in lep kamenček v mozaiku razumevanja sveta.

ČEBELARSKA RADIJSKA PREDAVANJA V APRILU 2004

Aprila 2004 boste v oddaji Kmetijski nasveti na prvem programu Radia Slovenija lahko poslušali:

- v torek, 6. aprila, ob 12.30, bo dr. Jože Šnajder govoril o zatiranju varoj;
- v torek, 20. aprila, ob 12.30, bo dr. Stanko Kapun iz Murske Sobote govoril o čebelarjenju v Prekmurju.

Urednica Ivanka Polanec